

MEGYESI GERGELY BOLDIZSÁR¹

FEJLESZTÉSPOLITIKA HELYBEN

A TÁRSADALMI TŐKE ÉS A FEJLESZTÉSPOLITIKA ÖSSZEFÜGGÉSEI A VASVÁRI ÉS A LENGYELTÓTI KISTÉRSÉGBEN KÉSZÜLT ESETTANULMÁNYOK ALAPJÁN

A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI²

Kutatásomban a társadalmi tőke többrétegű jellegére alapozva két magyarországi kistérségben elemeztem a hazai fejlesztéspolitika hatásait esettanulmányokon alapuló módszerekkel. A kutatás során a helyi fejlesztéseket egy, a társadalmi tőke többrétegű jellegén alapuló elemzési keret segítségével vizsgáltam, és amellet érveltem, hogy a hasonló külső intézményrendszer ellenére a két kistérségben egymástól eltérő fejlesztési paradigma szerint szerveződött a fejlesztés, a különbség magyarázata pedig részben a helyi viszonyok különbözőségében rejlik.

A dolgozat elméleti háttérét a vidékfejlesztési paradigmákat tárgyaló, és a társadalmi tőke fogalmát elemző szakirodalom adja. Bár a dolgozat két, elméletileg jól különválasztható részre tagolódik, az eredmények bemutatása során a fejlesztéspolitikára és a társadalmi tőkére vonatkozó megállapítások összekapcsolódnak.

VIDÉKFEJLESZTÉSI ELMÉLETEK

A vidékfejlesztés fogalmát a vidékszociológiában elfogadott módon, igazodva a vidékkutatások tudományos irodalmának szóhasználatához, a vidéki térségekben megvalósuló fejlesztési programok összességének tekintem, és ekként értelmezem dolgozatomban. A vidékfejlesztési paradigmákat a dolgozatom elméleti részében elemeztem annak alapján, hogy mely szereplők vesznek részt a fejlesztésekben, a szereplők milyen tudásformákat (Tovey 2008) és milyen forrásokat használnak a fejlesztések szervezése kapcsán, milyen célokra irányul a fejlesztés, és mennyiben épít a helyi adottságokra. A szakirodalom áttekintése alapján háromféle fejlesztéspolitikai paradigmát különítettem el: a klasz-

---

¹ELTE, Szociológia Doktori Iskola. Témavezető Kovách Imre, DSc

²A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

szikus fejlesztési paradigmát (Terluin 2008), az integrált vidékfejlesztést (Ray 1999, Shucksmith 2010), és a hálózatosodás modelljét (Murdoch 2000).

A fejlesztéspolitikai irodalom által leírt első – klasszikusnak nevezett – fejlesztési paradigma szerint megvalósuló fejlesztések kezdeményezője a központi kormányzat, vagy egy ahhoz köthető szervezet. A helyiek bevonása nem magától értetődő, ennek megfelelően a szakértői tudás és a fejlesztések bonyolításához szükséges menedzseri tudás elengedhetetlenül fontosak lesznek. A fejlesztés jellegét a külső tényezők határozzák meg. Az állami, esetleg magánbefektetői beruházás biztosítja a fejlesztés pénzügyi hátterét, amelyek általában infrastruktúrafejlesztések.

Az integrált vidékfejlesztés gyakorlata ettől szinte minden elemzési szempont szerint különbözik (Ward 2002, Galdeano-Gomez et al. 2011). Az ágazati szempont helyett a térség egészének a fejlesztése fontos. A tervekben és a projektekben megjelennek a helyi szereplők elképzelései, a helyiek tudása és ismeretei. A pénzügyi forrásokat itt európai uniós, illetve nemzeti támogatások jelentik, amelyet a helyi tőke egészíthet ki. A fejlesztés során az endogén megközelítés a helyi erőforrásokból indul ki, azaz számba veszi a helyi adottságokat, és hogy milyen helyben jelentkező igényeket kell kielégíteni. Ehhez szükség van a különböző helyi szereplők együttműködésére, a közös cél meghatározásra, amiben segít a különböző szereplők vitája.

A vidékfejlesztés hálózatosodásának paradigmája Jonathan Murdoch (2000) cikkéhez köthető. A szerző amellet érvel, hogy a fejlesztések során komplex megközelítésre van szükség. A térség adottságaihoz igazodó fejlesztési paradigmát érdemes alkalmazni a fejlesztések tervezése során. Ez az a paradigma, amely a legjobban hangsúlyozza a szereplők közötti kapcsolatokat, hálózatok jelentőségét.

TÁRSADALMI TŐKE A VIDÉKKUTATÁSOKBAN

A dolgozatban bemutattam, hogy az elmúlt évtizedekben a vidékkutatásokban is fontos elemzési szemponttá váltak a hálózatok (Murdoch 2000, Fűzér et al. 2006, Juhász 2006), a kapcsolatok (Ploeg et al. 2000), a bizalom, a közösségek (Bryant et al. 2011, Tardos 2008), a hatalmi viszonyok (Csurgó et al. 2008, Kovách és Kristóf 2009), a helyi érdekek (Shucksmith 2000), valamint a kirekesztést és a bevonást meghatározó tényezők elemzése. Érvélem szerint a társadalmi tőke alkalmas fogalmi kerete a fenti kérdések vizsgálatának, így indokoltnak látom a vidékfejlesztési paradigmák szisztematikus vizsgálatát a társadalmi tőke fogalmának segítségével.

Ahhoz, hogy az elemzés számára operacionalizálhatóvá tegyem a társadalmi tőke fogalmát, áttekintettem a fogalmat elemző legfontosabb elméleti írásokat. Ezt az is indokolta, hogy a fogalmat jogosan érte kritika amiatt, hogy a szerzők azt nem megfelelően definiálták (Sík 2012, Kadushin 2004). Kutatásomban egy olyan meghatározást alkalmaztam Woolcock és Narayan (2000) nyomán,

amely szerint: a társadalmi tőke eredete a közösségekben, kapcsolatokban rejlik, de hatása az egyén szintjén értelmezhető.

Amellett érvelek, hogy a társadalmi tőke mérésére helyettesítő jellemzőket érdemes alkalmazni. Az előző definícióhoz igazodva, azok közül a szereplők kapcsolatai mellett a megbízhatóság (Ahn és Ostrom 2008) és az énhatékonyság (Lillbacka 2006) alapján mértem a társadalmi tőke különböző típusainak egyes kistérségekre jellemző mértékét. A megbízhatóság arra utal, hogy az egyén az adott társadalmi struktúrától függetlenül viszonozza a belé vetett bizalmat, az énhatékonyság pedig azt írja le, hogy az egyén mennyire képes befolyásolni a közösség ügyeit.

A kutatás során megkülönböztettem az összetartó társadalmi tőkét (*bonding social capital*), az összekötő társadalmi tőkét (*bridging social capital*) és az összekapcsoló társadalmi tőkét (*linking social capital*) (Woolcock és Narayan 2000, Woolcock 1998)³. Az összetartó jellegű társadalmi tőke a horizontális személyközi kapcsolatokat (családi, szomszédsági viszonyokat) segít megragadni, olyan kapcsolatokat, amelyekre jellemző, hogy a csoporttagok identitása, személyes történelme, meggyőződése hasonló. Az összekötő társadalmi tőke különböző, de horizontális jellegű kapcsolatban álló csoportok tagjai között teremtve kapcsolatot segítheti a külső erőforrások kiaknázását (Woolcock 1998). A vertikális kapcsolatok leírására az összekapcsoló társadalmi tőke elnevezést használom (Szreter és Woolcock 2004). A társadalmi tőke különböző formái más és más közösségtípusokat írnak le. Érvélem szerint az így megkülönböztethető típusokban eltérően alakulnak azok a tényezők, amelyek befolyásolják, hogy melyik vidékfejlesztési paradigma lesz jellemző az adott kistérségben.

MÓDSZEREK: ESETTANULMÁNY A VASVÁRI ÉS A LENGYELTÓTI KISTÉRSÉGBEN

Dolgozatom több egymásra épülő kutatáson alapul: két dunántúli kistérségben készítettem esettanulmányokat, Vasváron és Lengyeltótiban 2008 és 2011 között. A dokumentum-elemzést követően félig strukturált interjúkat készítettem, ezt résztvevő megfigyeléssel és terepbejárással egészítettem ki, hogy kiküszöböljem a módszer és a hólabda-mintavétel esetleges torzításait (Yin 1994, Kvale 1994, Kovács 2007).

A két kistérség kiválasztása során azt a szempontot tartottam szem előtt, hogy azok település-szerkezet, valamint gazdasági, társadalmi jellegükben hasonlóak legyenek, viszont a fejlesztési teljesítményük eltérő legyen. Ahogy azt az esettanulmányokban bemutattam, a Vasvári és a Lengyeltóti kistérség természeti és földrajzi adottságai hasonlóak, a Vasvári kistérség gazdasági környezete valamivel kedvezőbb, mint a Lengyeltóti kistérségé, de az idegenforgalmi adottságai ez utóbbinak jobbak. A mezőgazdaságot mindkét térségben a nagyüzemi szántóföldi gazdálkodás és a kisebb volumenű, de jelentős gyümölcsstermesztés jelenti. A település-szerkezet kismértékben különbözik: a Vasvári kistérségben

---

³ Részletesen lásd: Megyesi 2012

ségben számos apró- és törpefalu található, a központi település vezető szerepe egyértelmű. A Lengyeltóti kistérségen belül versengés alakult ki a város és a nagyobb községek között, viszont számos központi funkciót a szomszédos Fonyód tölt be a térségben.

A két kistérség fejlesztési teljesítménye között jelentős különbség látható. Bár mindkét esetben az EU-s fejlesztési források képezik a külső pénzügyi befektetések nagy részét, a Vasvári kistérségben ezzel azonos mértékűek a piaci befektetések is, és a fejlesztési tevékenység egyenletes, abban sok szereplő teljesítménye jelenik meg, a fejlesztésekben sokan részt vesznek, és sok kedvezményezetthez elérnek.

A Lengyeltóti kistérségben a pályázati aktivitás csak 2007 után, az LHH programnak⁴ köszönhetően növekedett. Az ekkor bekövetkezett jelentős mértékű növekedés azonban koncentráltan, néhány kedvezményezettrel jelentkezett. Ez jellemző volt a gazdaságfejlesztési és az agrárfejlesztési források elosztására egyaránt.

Bár a Vasvári kistérségben is az infrastrukturális fejlesztések (szennyvíz-csatorna beruházás), a nagyüzemi agrárfejlesztések jelentették a legnagyobb beruházásokat, ezek mellett számos HEFOP és TÁMOP program is megvalósult, amelyek a LEADER pályázatokkal együtt sok kedvezményezetthez eljutottak, számos helyi ügyre tudtak reflektálni (ha megoldást nem is feltétlenül nyújtottak). A Lengyeltóti kistérségben 2007 után a gazdaságfejlesztési célú programok valósultak meg, az egyetlen jelentősebb humán erőforrás program az iskolafejlesztéshez kapcsolódott; itt a helyben élőket kevésbé sikerült bevonni a fejlesztési tevékenységbe; mint dolgozatomban bemutattam, ez az eltérés a társadalmi tőke különböző mértékével és jellegével is magyarázható.

EREDMÉNYEK

Dolgozatom kiinduló kérdése, hogy az eltérő helyi viszonyok hogyan hatnak arra, hogy milyen fejlesztéspolitika valósul meg egy adott kistérségben, ezért elemeztem a különböző fejlesztési paradigmákat és a helyi vidékfejlesztési aktivitást a két kistérségben. Érvélem szerint a helyi fejlesztéspolitikai folyamatok jobban megérthetőek a társadalmi tőke fogalmát használva. Ehhez kapcsolódóan elemeztem, hogy mely tényezők erősítik a közösségen belüli és a közösségek közötti kapcsolatok erősödését, és mi áll a társadalmi tőke negatív hatásainak hátterében. Az alábbiakban a fenti kutatási kérdésekre adható válaszokat, kutatásom legfontosabb eredményeit mutatom be.

1) A társadalmi tőke eltérő jellege

A két vizsgált kistérségben különbözik a társadalmi tőke mértéke és jellege, amint feljebb bemutattam az elemzés és az összehasonlítás során. A Lengyeltóti kistérségben mindhárom típusú tár-

---

⁴ A leghátrányosabb helyzetű kistérségek felzárkóztatására kidolgozott programok.

sadalmi tőke mértéke alacsony. A Vasvári kistérségben az összetartó társadalmi tőke, és az összekötő társadalmi tőke mértéke magas, míg az összekapcsoló társadalmi tőke mértéke alacsony.

A kutatás során a társadalmi tőke mérésére három dimenziót használtam: a kapcsolatokat, a megbízhatóságot és a szavahihetőséget. A szereplők közötti vertikális és horizontális kapcsolatok alapján, az ezeket a kapcsolatokat jellemző megbízhatóság – vagyis annak alapján, hogy valaki az adott társadalmi struktúrától függetlenül viszonozza a belé vetett bizalmat, valamint, hogy az egyén mennyire bízik abban, hogy képes befolyásolni a közösség ügyeit – jól leírható a kistérségre jellemző társadalmi tőke.

A fentiek alapján tehát amellet érvetek, hogy a társadalmi tőke fogalma, illetve az annak többrétegűsége alapján kialakított elemzési keret alkalmas a helyi fejlesztéspolitikai folyamatok elemzésére. A Vasvári kistérséget az összetartó és összekötő jellegű társadalmi tőke magas mértéke jellemzi, míg az összekapcsoló társadalmi tőke mértéke alacsony. A Lengyeltóti kistérségben ezzel szemben mindhárom típusú társadalmi tőke mértéke alacsony.

2) A társadalmi tőke negatív következményei

A társadalmi tőke negatív hatásai megfigyelhetők a két esettanulmányban. Ezek a negatív hatások azonban nem egyszerűen a társadalmi tőke jelenlétéhez köthetők, hanem a különféle típusú társadalmi tőkeformák egyenlőtlen elosztásának tulajdoníthatók.

Az esettanulmányok a vertikális kapcsolatokon nyugvó, összekapcsoló társadalmi tőke negatív hatásait mutatják legvilágosabban. A tökéletlenül működő intézményrendszerrel szembeni egyik lehetséges stratégia eleme a személyes kapcsolatok kialakítása: az összekapcsoló társadalmi tőke mértékének növelése (Rose 1999, Cholupkova et al. 2003:246), ami korrupciós kockázatokat rejt. A Lengyeltóti kistérségben készült esettanulmány alapján az látszik, hogy a fejlesztési intézményrendszer egyik szervezőelve a politikai lojalitás, ezt pedig erősíti, hogy a helyiek maguk is hisznek abban, hogy a vertikális kapcsolatok segítik a sikeres fejlesztéseket. Ez kiegészül az összetartó társadalmi tőke alacsony mértékével, ami odavezet, hogy pontszerű fejlesztések valósulnak meg azon szereplők környezetében, akik hozzáférnek a fejlesztési forrásokhoz.

A Vasvári kistérség esetében láthatjuk, hogy az összetartó társadalmi tőke és az összekötő társadalmi tőke magas; a kettő között egyensúly van. A vertikális kapcsolatokon nyugvó összekapcsoló társadalmi tőke alacsony mértékét nem érzékelik hiányként a helyi érintettek. Ennek ellenére adott esetben megjelenik a tökéletlenül működő intézményrendszerrel szembeni egyik lehetséges stratégia: a személyes kapcsolatok kialakítása az intézményrendszeren belül (Rose 1999, Cholupkova et al. 2003:246). Feltehető, hogy éppen a magas összetartó és összekötő társadalmi tőkének köszönhető, hogy a külső szereplők beavatkozási kísérletei nem okoztak komoly helyi konfliktusokat.

A magas összetartó társadalmi tőke okozta negatív hatások (Portes 1998:15) egyike sem figyelhető meg a Vasvári kistérségben. A kistérségben nem jellemző a kívülállók kizárása. Az esettanulmányban több példát is bemutattem arra, hogy külső szereplőket bevontak a fejlesztések szervezésébe: a LEADER HACSS5 átalakítása során kibővült akciócsoport befogadta a kistérségen kívülről érkező szereplőket. A többi negatív következmény – a közösség különleges igényeket támaszt a csoporttagokkal szemben, vagy a csoport korlátozza a tagok egyéni szabadságát, esetleg lefelé nivellálnak a csoporton belül a normák – szintén nem jelenik meg a kistérségben.

Kutatásom alapján amellet érvelek, hogy az összetartó és az összekötő társadalmi tőke egyfajta védelmet jelent a gyakran változó és nehezen kiszámítható külső környezettel szemben, ugyanakkor a közösségi ellenőrzés elég erős ahhoz, hogy bizonyos belső normákat érvényesítsen. A kifelé mutató, horizontális kapcsolatokon nyugvó összekötő társadalmi tőke képes megakadályozni vagy ellensúlyozni az összetartó társadalmi tőke esetleges káros következményeit.

3) A vidékfejlesztési paradigmák

Dolgozatomban bemutattem, hogy a két kistérségben különböző fejlesztési paradigma valósult meg: a Lengyeltóti kistérség fejlesztései a klasszikus paradigma, a Vasvári kistérség fejlesztései az integrált vidékfejlesztési paradigma (Ward 2002) segítségével írhatók le. A különbség annak ellenére alakult ki, hogy a két kistérség fejlesztéspolitikai környezete országos szinten ugyanolyan. Annak az oka, hogy eltérő fejlesztési paradigma szerint szerveződnek a vizsgált kistérségekben a fejlesztések, az országos szint alatt keresendő. Az esettanulmányokban a kistérségi szintet vizsgáltam. Kutatásom szerint a két kistérség fejlesztési rendszerének szinte mindegyik eleme különbözik: a legfontosabb érintettek, a fejlesztések során felhasznált tudásformák, a tipikus fejlesztések, a projektek helyi beágyazottsága eltérő a két kistérségben. Az alábbiakban ezeknek a különbségeknek a következményeit mutatom be.

A Vasvári kistérség fejlesztéseiben érintett szereplőket tenni akarás jellemzi, közöttük élénk, és megbízható kapcsolatok alakultak ki. Ennek köszönhető, hogy a szereplők között gyakori a párbeszéd. Az ilyen körülmények között szerveződő projektekben sokféle szereplő sokféle tudása jelenik meg, így ezek a projektek ideiglenes tudásszervezetekké váltak (Sjöblom és Godenhjelm 2009). Ezzel szemben a Lengyeltóti kistérségben, ahol az összetartó társadalmi tőke mértéke csekély, a helyi szereplők között ritka és kevésbé megbízható kapcsolatok vannak, az érintettek nem bíznak abban, hogy képesek változtatni a helyzetükön, így elmarad a párbeszéd. A projektek egyetlen fejlesztési cél megvalósítására létrejött „egyszerű” projektszervezetek maradtak (Packendorf 1995). Ráadásul a kistérség szereplői felülértékelik a vertikális kapcsolatokon nyugvó összekapcsoló társadalmi tőkét, ami a

---

⁵ LEADER Helyi Akciócsoport - (francia betűszo: Liaison Entre Actions pour le Developpement de l'Economie Rurale – Községi kezdeményezés a vidéki gazdaság fejlesztéséért)

projekteknél is látszik: azokban számos kistérségen kívüli szereplő jelenik meg, és ezeknek a külső szereplőknek a tudása kiemelt szerepű a projekteknél.

A felelősségek és feladatok egyenlő elosztása megerősítette a horizontális, egyenrangú kapcsolatokat, ahogy ez a Vasvári kistérségben történt: ebben a környezetben lehetőség van a folyamatos párbeszédre, a célok egyeztetésére és a közös cselekvésre, összefogásra, a megbízhatóság viszonylag magas foka mellett. A Lengyeltóti kistérségben a feladatmegosztás jellege ettől eltért, itt nem alakultak ki egyenlő felek közötti horizontális kapcsolatok, ritka volt a párbeszéd, nehezen alakult ki meg egyezés a közös célokról, és nem jellemző az összefogás, ugyanakkor a megbízhatóság foka is alacsony.

Az ideiglenes tudásszervezetet létrehozó szereplők, mivel ez létezésük igazolója, arra törekszenek, hogy új pályázatokat készítsenek. A sokféle szereplő együttműködésének köszönhetően ezek a csoportok rugalmasan képesek alkalmazkodni a változó körülményekhez, ami pedig az egész kistérség előnyére válik. Az egyszeri célokat kitűző, egy személyben vezetett projekt kevésbé nyitott az újabb pályázatra (hiszen megvalósította a kitűzött célt), ami a kistérség egészének hátrányos lehet. A következőkben a fejlesztési teljesítmény és a társadalmi tőke mértéke közötti összefüggésre mutatok rá.

4. A társadalmi tőke hatása a fejlesztési teljesítményre.

Az összekapcsoló társadalmi tőke nem előfeltétele az ideiglenes tudásszervezetek működésének; a fejlesztési tervek megvalósíthatók a központi intézményekkel való közvetlen kapcsolatok nélkül is. Az európai uniós források mindkét kistérségben fontos szerepet játszanak. Míg azonban a Vasvári kistérségben a piaci források is jelentősek és a fejlesztési teljesítmény időben egyenletes, addig a Lengyeltóti kistérségben csak 2007 után erősödött a fejlesztési teljesítmény, ráadásul az egyenlőtlen időbeli eloszlás kiegészült azzal, hogy a források koncentráltan érkeztek a kistérségbe. Itt pontszerű fejlesztések valósultak meg. Az infrastrukturális fejlesztések a Vasvári kistérségben jelentősebbek, az agrárfejlesztés, illetve a gazdaságfejlesztési programok mindkét kistérségben fontosak voltak. A Vasvári kistérségben azonban több szereplőt értek el a fejlesztési programok, köszönhetően annak, hogy a kistérségben működött LEADER program 2007 előtt is, és jelentős foglalkoztatási és szociális programokat szerveztek helyben.

A Vasvári kistérségben magasabb az összetartó és az összekötő társadalmi tőke, és ugyanitt magasabb a pályázati aktivitás is, a pályázatok eloszlása is egyenletesebb, azok több helyihez érnek el, mint a Lengyeltóti kistérségben. Ez utóbbiban az összetartó és az összekötő társadalmi tőke ala-

csony, ugyanitt a pályázati aktivitás is alacsony. Ennek alapján úgy tűnik, hogy az összetartó és az összekötő társadalmi tőke különbsége különböző pályázati aktivitással jár együtt.

Ez magyarázható azzal, hogy a Vasvári kistérségben a fejlesztések a helyi szereplők helyi és menedzseri tudására épülnek, itt a párbeszédnek több informális és formális terepe is van. Az ideiglenes tudásszervezetként leírható fejlesztési intézmények maguk is generálják az újabb projekteket, ahogy az is, hogy magas a szereplők éhatékonysága, a szereplőket stratégiai tervezés jellemzi. Ugyanez megfigyelhető a Lengyeltóti kistérség esetében is: a Lengyeltóti Fodor András Általános Iskolához kapcsolható fejlesztések alapján láthatók a fentiek; ebben is helyi szereplők helyi tudására alapult a projekt, amelynek folytatása is lett, köszönhetően a stratégiai tervezésnek.

A pályázati teljesítmény és a különböző típusú társadalmi tőkék mértéke közötti összefüggést vizsgálva azt láthatjuk, hogy az összetartó és összekötő társadalmi tőke jelenléte segíti a fejlesztési teljesítmény növekedését, addig az összekapcsoló társadalmi tőke jelenléte nem növeli a pályázati teljesítményt.

A kutatás folytatása két irányban lehetséges. Az esettanulmányok megisméltése során vizsgálni lehetne a társadalmi tőke mértékének és jellegének változását a két kistérségben. Ismerve, hogy mi állhat a változásnak a hátterében, elemezhető lenne, hogy, melyek azok a tényezők és folyamatok, amelyek segíthetik a társadalmi tőke gyarapodását egy adott kistérségben.

A további kutatások másik iránya az esettanulmány mint módszer használhatóságát vizsgálhatná. Ez a kutatási irány azt szolgálhatná, hogy egy olyan kvalitatív módszerekre alapozott eszköztár jöhessen létre, amelynek segítségével leírhatók és értelmezhetők a fejlesztéspolitikai folyamatok, kvalitatív esettanulmányok alapján.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ahn, T.-K. – Ostrom, E. (2008) Social Capital and Collective Action. In D. Castiglione – J. van Deth – G. Wolleb (szerk.) *The Handbook of Social Capital*. Oxford: Oxford University Press. 70–100.
- Bryant, L. A. – Paniagua, A. – Kizos, T. (2011) Conceptualising 'shadow landscape' in political ecology and rural studies. *Land Use Policy*, 3. 460–471.
- Chloupkova, J. – Svendsen, G. L. H. – Svendsen, G. T. (2003) Building and destroying social capital: The case of cooperative movements in Denmark and Poland. *Agriculture and Human Values*. 20. 241–252.
- Csurgó B. – Kovách I. – Kucerova, E. (2006) Knowledge, Power and Sustainability in Contemporary Rural Europe. *Sociologia Ruralis*, 3. 292–311.

- Füzér K. – Gerő M. – Sik E. – G. Zongor (2006) Társadalmi tőke és fejlesztés. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.) *Társadalmi Riport 2006*. Budapest: TÁRKI. 335–350.
- Galdeano-Gómez, E. – Aznar-Sánchez, J. A. – Pérez-Mesa, J. C. (2011) The Complexity of Theories on Rural Development in Europe: An Analysis of the Paradigmatic Case of Almería (South-east Spain). *Sociologia Ruralis*, 1. 54–78
- Juhász P. (2006) A falusi térségek gazdasági, társadalmi és politikai gondjairól. *Erdélyi Társadalom*, 2. 23–42.
- Kadushin, Ch. (2004) Too Much Investment in Social Capital? *Social Networks*, 26. 75–90.
- Kovács I. – Kristóf L. (2009) The Role of Intermediate Actors in Transmitting Rural Goods and Services in Rural Areas Under Urban Pressure. *Journal of Environmental Policy and Planning*, 1. 45–60.
- Kovács É. (szerk.) 2007. *Közösségtanulmányok*. A Néprajzi Múzeum és a PTE Média Kommunikáció Tanszék közös kiadványa.
- Kvale, S. (1994) Ten Standard Objections to Qualitative Research Interviews. *Journal of Phenomenological Psychology*. 25. 147–173.
- Lillbacka, R. (2006) Measuring Social Capital: Assessing Construct Stability of Various Operationalizations of Social Capital in a Finnish Sample. *Acta Sociologica*, 2. 201–220.
- Megyesi B. (2012) A társadalmi tőke mint a vidékfejlesztési folyamatok elemzési kerete. In *Nézőpontok*, Fiatal kutatók tanulmányai. MTA Szociológiai Kutatóintézet, 69–80.
- Murdoch, J. (2000) Networks: A New Paradigm of Rural Development. *Journal of Rural Studies*, 16. 407–419.
- Ploeg, J. D. Van der et al. (2000) Rural Development: From Practices and Policies towards Theory. *Sociologia Ruralis*, 4. 391–408.
- Portes, A. (1998) Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24 1–24.
- Ray, C. (1999) Towards a Meta-Framework of Endogenous Development: Repertoires, Paths, Democracy and Rights. *Sociologia Ruralis* 4.521–537.
- Rose, R. (1999) Getting Things Done in an Anti-Modern Society: Social Capital Networks in Russia. In P. Dasgupta – I. Seraeldin (szerk.) *Social Capital: A Multifaceted Perspective*. Washington, DC: The World Bank. 147–171.
- Shucksmith, M. (2010) Disintegrated Rural Development? Neo-endogenous Rural Development, Planning and Place-Shaping in Diffused Power Contexts. *Sociologia Ruralis*, 1. 1–14
- Sík E. (2012) *A kapcsolati tőke szociológiája*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Sjöblom, S. – Godenhjelm, S. (2009) Project proliferation and governance: implications for environmental management. *Journal of Environmental Policy and Planning*, 3. 169–185.
- Szreter, S. – Woolcock, M. (2004) Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health. *International Journal of Epidemiology*, 33.650–667.
- Tardos, R. (2008) Social Capital in Communities, Development and Integration: the Four-Village Case Study in Hungary, 2000. In Hsung, R.-M., N. Lin, and R. Breiger (szerk) *Contexts of Social Capital: Social Networks in Communities, Markets and Organizations*. Routledge. 216–243.
- Terluin, I. (2003) Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories. *Journal of Rural Studies*, 1. 327–344.
- Tovey, H. (2008) Introduction: Rural Sustainable Development in the Knowledge Society Era. *Sociologia Ruralis*, 3. 185–199.

- Ward N. (2002) *Integrated Rural Development – a review of the literature*. Centre for Rural Research, University of Trondheim.
- Warren, M. R. (2008) The Nature and Logic of Bad Social Capital. In Castiglione, D. – Deth, Jan van – G. Wolleb (szerk.) *The Handbook of Social Capital*. New York: Oxford University Press. 122–149.
- Woolcock, M. (1998) Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society*, 27. 151–208.
- Woolcock, M. – Narayan, D. (2000) Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. *The World Bank Research Observer*, 2. 225–249.
- Yin, R. K. (1994) *Case study research. Design and methods*. Thousand Oaks/ London / New Delhi: Sage Publications.